

Pasivaikščiojimai po Pasvalį: literatūrinis miesto žemėlapis

Kotryna KRAPTAVIČIŪTĖ

Tęsinys

Kaip ir praėjusį šeštadienį, žemėlapyje literatūros taku Pasvalio mieste – dar daug kūrėjų įkvėpusių vietų liko nepraeitų...

Gatvės, pavadintos lietuvių rašytojų vardais

Tai – poetų **Bernardo Brazdžio** (1), **Salomėjos Nėries** (2), rašytojų **Jono Biliūno** (3), **Petro Cvirkos** (4), **Žemaitės** (5), **Juliaus Janonio** (6) bei praėjusio šeštadienio nume-

nugludintą centrą, kur rymo ji menančios skulptūros...

Rašytoja Žemaitė – neatsiejama nuo Joniškėlio krašto, kur iš dalies ir prasidėjo jos kūrybinis kelias, užgimė draugystė su Gabriele Petkevičaitė-Bite (rašytojos drauge kūrė po slapyvardžiu „Dvi Moteri“). Pasakojama, važiuodama iš Panevėžio arkliuku į Joniškėlį, kartą nakvojo Pasvaly pas Avižonius. Apie Žemaitės ryšį su Joniškėliu, Pasvalio kraštu rašoma šių metų antrajame „Šiaurietiško atsivėrimo“ numeryje: tai pirmąsyk vykdoma į Joniškėlį 1898 metų sausį Julija Žymantienė užsu-

pradėjus šviesti“ („Pasvalys. Pumpėnų gatvė“).

Nepriklausomybės gatvės 79-uoju numeriu pažymėtame name (8), Prie Pasvalio parko, buvusioje Pasvalio pradedamojoje mokykloje 1917 m. mokytojų kursuose mokėsi Kazys Binkis. Metams bėgant, šis pastatas keitė savo paskirtį – čia buvo ir pionierių namai, ir bibliotekos skyrius, o šiandien – socialinis būstas. Čia, Pasvalyje, mokydamasis kursuose, Binkis ir gyveno – bendrabutyje. Manoma, Pasvalyje susipažino su būsimąja žmona Pranute Adamonyte, čia gyvendamas rašė jai laiškus, kūrė eiles... Pasakojama, kad po vykusio vakarėlio Kazys prašė Pranutę keletą dienų pasilikti Pasvalyje, tačiau ji nepaklausė ir drauge su Biliu Sruoga išvyko į Vabalninką. Sakoma, K. Binkis dėl to labai sielojosi ir viena iš ilgesy sukūrė „Persiskyrimo dainą“.

Apie Pasvalį K. Binkis, Liudo Dovydėno liudijimu, galvojo ir prieš pat savo mirtį. 1942 m. balandžio 27 d., versdamas vieną E. Poe eilėraščių, jis tarė draugui: „Rommelis prie Tobru-

E. Vaitkienės dukterėčia Ilona Avižonytė-Bičkuvienė yra rašiusi – uosius prie Lėvens kadaise sodino Marius su Elzės broliu. Kartu jie ir žuvis Mūsoje gaudydavo, ir dviračiais pas naujuosius savo gimines važiuodavo. Rašytojui yra tekę ir uošvijos rengiamoje alaus gamybos „ceremonijoje“ dalyvauti, o pypkę kimšdavo uošvio Jono Avižonio au-

savimi daugiau negu bet kada. Aš myliu. Kaip aš dabar moku mylėti. Giliai, nepaprastai giliai, stipriai ir tykiai: Mano meilė kaip didžiulė lygumos upė, taip ramiai ramiai teka, liūliuoja.“

1991-aisiais E. Avižonytė-Vaitkienė lankėsi Pasvalio bibliotekoje. Kalbėjo: „Prasilenkimo valanda“.... Buvo atsisveikinimo. <...> Pagalvo-

7 Šiame name, tuometėje Pumpėnų gatvėje, gimė poetas Vladas Braziūnas.

ryje minėtos P. Avižonio ir J. Vileišio atminimui pavadintos gatvės. Kitaip nei Žadeikėliuose gimęs B. Brazdžionis bei su lietuviškos spaudos tėvais bendradarbiavęs pasvalietis P. Avižonis, kiti keturi Lietuvos literatai neturi tiesioginio ryšio su Pasvaliu.

S. Nėris dalį gyvenimo praleido gretimame Panevėžyje – dirbo lietuvių kalbos ir literatūros bei vokiečių kalbos mokytoja Panevėžio valstybinėje mergaičių gimnazijoje. (Beje, jos vardu Pasvalyje pavadinta gatvė, įdomu pastebėti, – Pasvalyje susikerta su P. Cvirkos. Mintin išskyla neseniai judviejų suorganizuotas ironiškas „pasimatymas“: į P. Cvirkos paminklą Vilniuje iš portreto ant namo sienos ilgesingai „žvelgė“ kontraversiškai vertinama poetė...)

Na, o poetės sūnus Saulius Bučas vedė pasvalietę Laimą – ji kilusi iš Vaškų. Šiame miestelyje jie ir susipažino – kolūkio organizuotame dailininkų plenaryje, kurie sovietmečiu buvo populiarūs.

Dviprasmiškus jausmus kelia vietovė, į kurią ateiname sudominti B. Brazdžionio gatvės (beje, ji aiškiai matoma tik žemėlapyje – tikrovėje poeto vardo kol kas nematyti).

10 Kalno gatvės dešimtajame name gyveno Marius Katiliškis ir Elizabeta Avižonytė-Vaitkienė. Judviejų gyvenimą išblaškė karas, o laikas šipuliais verčia ir gyvenimo atminimą.

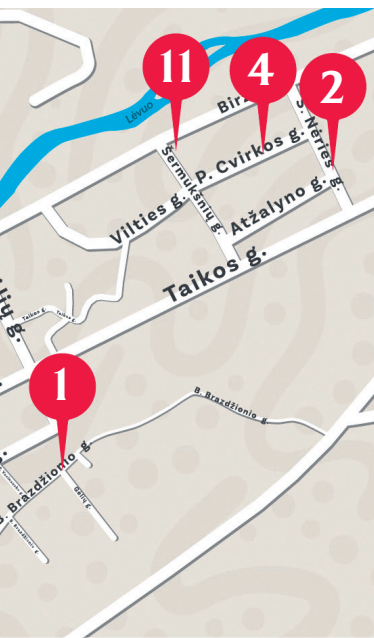
Atrodytų, gal šalia bus pamiškė, parkas, skveras... Na, kas nors poetiško, gražaus. Tačiau akis užkliūva tik už garažų sienų... Iš kitos pusės pažvelgus, kraštiečio poeto atminimas „vienija“ ir pilkus, nepagražintus miesto paribius, ir šurmuliuojantį,

gatvę / ubagynkiemio langai / man vieninteliai draugai / kavotynių... plikakakčiai // <...> vieno atminimo gatvė / kreivasienė... paupy / smiltis Lėvenio rupi / įsisimklus ima degti // vieno šviesoforo mieste / kūdikėliui man esi / obelėlė paausy / nelaiku

ko gavo į kailį... Radijo pranešė. Patinka man Afrikos karas. Ten galima be kelnų kariauti. Kai sumuš vokiečius, nebereikės nė kelnės numauti, kirkš staciškai, – rodė atlase liniją, kur bėgs vokiečių armija. – Visas pasaulis kariauja. Ak, norėčiau dar pamatyti visų diktatorių galą, žmogų be antsnukio ir laisvą Pasvalį... Bet širdis vis ožiuojasi, matyt, ji streikuot sumanė“, – tos dienos vakarą iš Papilio kilusio poeto širdis nurimo amžiams. Prisimindama mažą miestelį, kuriam linkėjo laisvės...

Kalno gatvės 14 numeriu (9) pažymėtame name kambarį nuomavo Marius Katiliškis, atvykęs dirbti į Pasvalio biblioteką, o šios gatvės **10 name** (10) jis pradėjo bendrą gyvenimą su Elizabeta Avižonyte, čia jie gyveno iki 1944 metų. E. Avižonytė-Vaitkienė 1944–1952 dirbo Pasvalio vidurinėje mokykloje matematikos mokytoja. „Pasvalys ir jo biblioteka – visai naujo neramaus ir turtinusio gyvenimo etapas. Pasvalyje, perimant biblioteką, išsižiebė pažintis su Elizabeta Avižonyte“ („Šiaurietiškuose atsivėrimuose“ šių metų sausį rašo Romualda Vaitkienė). 1942-ųjų metų kovą jie susituokė Saločių bažnyčioje, pasakojama – slapta, su dviračiais tenai atmynę.

11 Biržų gatvės šimtas namas, kuriame 1934 m. nakvojo filosofas, rašytojas Vilhelmas Storosta-Vydūnas.

jau: gal amžinai? Ir iš tikrųjų amžinai. <...> Aš atsakiau, kad nevažiuosiu. Ir nė kiek nesigailiu, kad nevažiuoju, kad grįžau čia, į Pasvalį <...> Niekas negali būti brangiau, kaip savo tėvynė“ („Darbas“, 1991 m., balandžio 20 d.).

Tais pačiais, 1991-aisiais, Elzė išėjo. Galbūt į kitą, geresnę pasaulį, kur sutiks Marių, kaip sykį atsiduso dienoraštyje? Ji ilsisi Pasvalio naujosiose kapinėse, senųjų parko medžių ošimo globojama.

Biržų gatvės šimtajame name (11) gyveno mokytojai Juozas ir Agata Sabai, 1941 m. ištremti į Sibirą. Apie šio namo istoriją galime skaityti feisbuko tinklaraštyje „Agės namai“.

B. Brazdžionis yra parašęs eilėraščių „Agė ir Balys“ apie jaunystės draugo meilę Agatai Baltrašiūnaitei Sabienei (šio namo paveldėtojai).

1934 metų pavasarį šiame name

1 Netikėtas poeto Bernardo Brazdžionio vardu pavadintos gatvės kraštovaizdis: garažai ir užianti „Via Baltica“.

gintu tabaku. Su žmonėmis, su čionykščiais, bendraudamas, vis kažką užrašuose žymėdavosi... Ne vieną pasvalietišką įvaizdį sutinkame jo kūryboje („Darbas“, 2011 m., balandžio 19 d.).

Novelė „Prasilenkimo valanda“, turbūt galime sakyti – mena – kaip karo įvykių beprasmiškame atsitiktinume prarandama mylima moteris: „Aš nespėjau įsitverti į greitą buitį vežimą ir likau nublokštas į kelio dulkes. Karo ugnis degė tarp manęs ir mano namų.“

Santuoka tetruko dvejus metus – tarp judviejų įsiveržė pasaulinis karas. Neišsipildė svajonės apsigyventi prie Ažuolpamūšės piliakalnio, Marius paliko Pasvalio kraštą, Lietuvą. Elzės kančia rauda ir mylimojo išvaikščiotos Pasvalio pakrantės. 1945 m. kovo 4 dienos dienoraščiui įrašė ji kalba: „Aš jau labai pavargau nuo to didelio laukimo ir tos nežinios. O dienos lekia, lekia viena kitą palikdamos. Štai ir ši diena, kada Tu prieš keturis metus iškėlei koją iš traukinio mano tėviškės miestelyje... <...>... o tačiau aš jaučiu save ir esu

nakvojo filosofas, rašytojas Vilhelmas Storosta-Vydūnas. Pasakojama, kad prieš miegą perstatė lovą galvugaliu į šiaurę...

Vydūnas, pakviestas tuomečio direktoriaus Vlado Klusio, tais metais lankėsi Pasvalio aukštesniojoje komercijos mokykloje. Kaip rašoma „Šiaurietiškuose atsivėrimuose“ (2018 m., 1 Nr.), filosofas susitiko su gimnazijos mokiniais ir mokytojais, skaitė paskaitą „Tauta ir jaunimas“. Jaunuoliams linkėjo daugiau gyvumo, jaunumo, žmoniškumo, gražumo, šviesumo, saulėtumo. Moksleivių žurnale „Šviesos keliai“ aprašomi susitikimo su filosofu įspūdžiai. Vydūnas jaunimui kalbėjo apie kūrybą: „Kūrėjas visuomet trokšta rašyti. Ką rašiau, pradeda man viskas gyvai atsirasti ir ten gyvenu ne dieną, ne valandėlę, bet ištisas dienas, naktis <...> Man nepatinka smulkmenos. Rašant reikia labai mąstyti, kad aiškėtų, kas pasakytą...“

Aidos GARASTAITĖS nuotr. Gabijos STANISLOVAITYTĖS žemėlapis